

DAGENS FRÅGOR

Republikfrågan

Den vid det här laget beryktade motionen av 33 socialdemokrater om en utredning beträffande statschefens ställning och därvid frågan om monarki eller republik är intressant ur flera principiella aspekter. Första gången en republikmotion väcktes i riksdagen, 1912, vägrade talmannen överhuvudtaget att ställa proposition på remiss till utskottet. Andra kammaren, där motionen väckts, yrkade likväl att så skulle ske. Konstitutionsutskottet fick i enlighet med grundlagen skilja mellan kammaren och talmannen, ett av de få tillfällen då detta ägt rum, och resultatet blev att utskottet fann det helt inom författningens ram att väcka frågan. Fram till 1933 väcktes åter motioner vid flera tillfällen, men de avslogs alla.

Sedan socialdemokraterna kommit till makten avtog deras republikanska nit. År 1958 återkom så republikmotionen, denna gång dock försiktigtvis i mycket inlindad form. 17 socialdemokrater med August Spångberg i spetsen yrkade på en skrivelse till regeringen om att författningsutredningen skulle få till uppgift att genomföra »en förutsättningslös utredning angående statschefens ställning i en modern svensk parlamentarisk demokrati, omfattande både de konstitutionella och de representativa sidorna av skilda system». Det blev avslag den gången likaväl som de tidigare. KU fann, att frågan »i viktiga delar»

redan föll under författningsutredningens uppgift.

Det är intressant att finna, att frågan om monarki eller republik på ett tidigt stadium avförs från socialdemokratiens praktiskt politiska program, men att den sedan vid två tillfällen i senare tid aktualiseras av partiets vänsterfalang och icke utan partiledningens goda minne. Bägge tidpunkterna sammanfaller med allvarliga kriser för socialdemokraterna. 1958 stod man inför ett allvarligt hot mot den socialdemokratiska maktpositionen — regeringen hade satt allt på ett kort — pensionsfrågan — och det gällde att skaffa sig sympatier på vänsterkanten. I år är förhållandet delvis detsamma. Regeringen är tröttkörd och hårt trängd. Inte minst med anledning av Norgevalet förra året har defaitismen alltmera brett ut sig i det socialdemokratiska lägret, samtidigt som hr Hermanssons »new look» seglar i medvind. Det är mot denna bakgrund, som man får se meddelandet efter det att »republikmotionen» hade väckts, att det socialdemokratiska partiets förtroenderåd hade godkänt motionen. Sedan hör det till spelet, att statsministern där efter gjorde ett å-ena-sidan-å-andra-sidan-uttalande, vari han ville säga, att det icke var fråga om något ställningstagande i sakfrågan.

Republikfrågan är uppenbarligen allt som återstår av socialdemokratiens »demokratiseringsprogram» en gång för länge se'n, och dess värde

för partiet är enbart taktiskt. Det var betecknande, då herr Erlander anförde, att visst var han republikan men det innebar inte att han ville ha republik.

Socialdemokraterna har tagit fram republikfrågan som ett av de sista vapnen. En utredning kan givetvis begrava frågan under åtskilliga år — det är inte första gången sådant händer. Men spelet är avslöjande och föga uppbyggligt.

Vad gäller själva sakfrågan är säkert även de mest republikanska socialdemokrater helt införstådda med att svenska folket i vart fall inte på grund av hysteriskt principrytteri önskar göra sig av med den monarki, som vårt land har haft alltsedan vi överhuvudtaget kan spåra vårt förflutna. En annan sak är vad som kan hända, om kungahuset så olyckligt skulle utslockna — men den kvinnliga tronföljden kan alltid genomföras. Skulle statsformen lägga hinder i vägen för en anslutning till ett framtida Europas Förenta Stater, kunde också läget bli ett annat, men kombinationsmöjligheter kommer säkert alltid att finnas för Sverige såväl som för andra monarkier. Och skulle Sverige bli en republik, vad säger då att riksdagen skall välja ett enbart representativt statsöverhuvud? Då blir det aktuellt att diskutera, om folket självt eller inte skall utse statschefen direkt, och om denne enbart skall vara en pensionerad majoritetspolitiker eller utrustad med verklig makt som i USA, Frankrike eller Finland. Men så långt har man inte tänkt ännu i de republikanska kretsarna. Allvaret bakom de olika framstötarna är ju till syvende och sist inte särskilt stort. Eller hur?

Varför inte i stället försöka förverkliga andra gamla författningskrav? Sådana som enkammarriksdag, folkomröstning och allmän rösträtt — även för utlandssvenskar!

Fallet Raoul Wallenberg

Historikerna Elsa och Hans Villius har granskat de publicerade dokumenten om Raoul Wallenbergs försvinnande och om efterforskningarna efter honom («Fallet Raoul Wallenberg». Gebers). De kommer efter sin genomgång fram till, att Wallenberg dog eller togs av daga i fängelset i Moskva den 17 juli 1947. Detta meddelade nämligen ryssarna i ett memorandum i februari 1957, sedan de i 12 år förnekat, att Wallenberg någonsin befunnit sig i Sovjetunionen. Nu påstod man sig i en fängelseakt ha funnit en anteckning av en sedermera avliden chefsläkare, som uppgav för en sedermera avrättad säkerhetschef att Wallenberg plötsligt dött på natten och som begärde instruktioner. Makarna Villius finner av olika skäl uppgiften trovärdig. Alla senare meddelanden om att Wallenberg skulle ha befunnit sig i det ena eller andra fängelset, sist den sensationella underrättelsen genom professor Nanna Svartz 1961 att han ännu fanns på ett sjukhus, resonerar de båda författarna bort.

Professor Sven Ulric Palme har i en entusiastisk och okritisk anmälan i Stockholmstidningen den 28 januari i år helt anslutit sig till makarna Villius' åsikt. Det av läkaren Smoltsov undertecknade papperet förklaras vara en historisk »kvarleva» från själva händelseförloppet, och det har enligt professor Palme krävts en i medeltidshistoria källkritiskt skolad historiker för att inse dess avgörande betydelse. I själva verket förhåller det sig inte så. Ingen har nämligen sett dokumentet i fråga. Det endast citeras i ryssarnas memorandum. Dess autenticitet är långtifrån bevisad. Det är tyvärr inte omöjligt, att ett sådant papper finns, men det är inte säkert. Som Ulf Brandell påpekat i sin anmä-

lan i Dagens Nyheter förefaller det också osannolikt, att ryssarnas övriga uppgifter i just detta sammanhang skulle kunna vara riktiga. Är t. ex. alla fängelsejournaler — från minst två fängelser, där Wallenberg bevisligen hållits fängslad — verkligen borta, medan Smoltsovs lilla anteckning ensam blivit kvar?

Men den verkliga kritiken när det gäller författarparet Villius kan väl riktas mot deras sätt att behandla Nanna Svartz och hennes vittnesmål. Man tycker att det skulle ha legat nära till hands för den som skriver samtidshistoria att använda en i nutida universitetsundervisning i historia inte ovanlig metod, nämligen att intervjua den person, som upplevt något. Nanna Svartz' berättelse är ingalunda från medeltiden utan bara några år gammal, och hon själv finns tillgänglig för frågor. Men författarna har undvikit henne. Det framgår med all tydlighet i boken, att de ansett sig ha nått sitt resultat. Sedan fick detta inte rubbas.

Ovissheten kring tragedin Raoul Wallenberg kvarstår alltså. Men ju mera man får veta, desto mera framstår två aspekter allt klarare. Den ena är i detta fall ryssarnas hänsynslöshet, orättfärdighet och osannhet. Inte minst den sistnämnda gör, att man ingalunda behöver vara antikommunist för att fråga sig varför ett av deras dokument skall vara mera trovärdigt än ett annat. Den andra aspekten, alltmer belyst, är regeringens och utrikesminister Undéns uppenbara ovilja att göra någonting på allvar för att rädda Wallenberg. Det är allmänt känt, att den dåvarande svenske ministern i Moskva inte ingrep eller ville ingripa med kraft. Men ansvaret för hans oföretagsamhet, ja för att han alls fick företräda Sverige i Moskva, var herr Undéns. Denne acceperade ingen kritik mot ryssarna.

De uppteckningar från Wallenberg-kommitténs möte med herr Undén, som makarna Villius publicerar, bekräftar detta. När Arne Lundberg 1951 tillträdde som kabinetssekreterare tog han, till sin bestående heder, upp fallet Wallenberg på ett helt annat och mera energiskt sätt, och statsministern har sedan följt hans linje. Möjligen skedde omsvängningen för sent. Möjligen var inte längre Wallenberg i livet. Men så mycket mera skakande är det då att tänka på vad man underlåtit att göra medan Wallenberg ännu levde.

Herr Arnérs förvillelser

Författaren Sivar Arnér — han som i Stockholmstidningen (s) förklarade varför vi hatar USA, samma dag som statsminister Erlander i höstas reste på ett officiellt besök till Washington — har i samma tidning ägnat ett uppslag åt svenskt försvar. Detta bör enligt honom rationaliseras bort. En statlig rationaliseringsnämnd skulle få uppdraget.

Herr Arnér menar, att en stormakt, som i krig önskar utnyttja Sveriges resurser av folk och industri, i ett kritiskt läge kommer att ställa ett fruktansvärt ultimatum. Den kommer att hota med en förstörelse av befolkningscentra genom kärnvapen, och denna bleve alltför enorm för att kunna uthärdas. Regeringen kommer då att omedelbart kapitulera. »Inom något dygn torde landets hela status ha blivit totalt förändrad.» Varken militärt försvar eller civilförsvar kommer någonsin till användning. Då är det, enligt herr Arnér, lika bra att försvaret aldrig funnits. Det bör alltså avskaffas. Försvarets rationaliseringsnämnd bör säga upp alla löpande kontrakt på krigsmateriel, omskola all militär personal, lägga ned alla garni-

sonsorter. Men herr Arnér förbiser inte den psykologiska effekten av försvarets raseri. »Man måste räkna med en eftersläpning i tänkesätten att vår långvariga fred stått i orsakförhållande till våra försvarsansträngningar.»

Det är verkligen så, att många räknat och räknar med ett samband mellan vårt försvar och vår neutralitet i krig. För den som följt vad som hände under sista världskriget, då Sverige lyckades undgå Norges och Danmarks lidanden, förefaller en sådan »eftersläpning» ganska naturlig. Inte så för herr Arnér. Han förklarar frankt, att alla argument från tiden före 1945 nu saknar relevans. Ett försvar skall sättas in först efter kapitulationen. Vi skall föra gerillakrig.

Det verkar ju ganska förbryllande, att ett försvar vid gränsen mot en invaderande fiende skulle förkastas som utsiktslöst, medan ett krig inom landets gränser, sedan man utan motstånd låtit fienden etablera sig där, skulle bedömas vara möjligt att genomföra. Jo, säger herr Arnér, ett sådant sabotage- och gerillakrig måste nog förberedas i fredstid. Materiel måste läggas upp. Ett organisationsnät skall spännas över hela landet. En utbildad kader måste finnas i ständig tjänstgöring, reservpersonal vara beredd. Vad en sådan verksamhet till sist skulle kunna uträtta, förklarar han däremot aldrig, och detta är inte den enda punkt på vilken han tycks ha missförstått sin kommunistiske lärofader Mao Tse-tung. En annan punkt är den, att Mao Tse-tung aldrig går med på kapitulation i någon form.

Ty vad skulle egentligen hända, sedan en kapitulerande regering lämnat landet öppet för ett snabbt besittningstagande från fiendens sida? Herr Arnér medger själv, att motståndarna skulle kunna ställa vilka villkor som helst. Men om ett av villkoren skulle

bli, att planerna till hela partisanrörelsen skulle lämnas ut, eller varför inte ledarna själva, som från början skulle tagas omhand som gisslan? Eller om invasionsmakten mot förmodan glömmer bort ett sådant krav, vilken laglig regering skall leda gerillakriget, när en laglig regering redan planenligt kapitulerat? Och tror någon att de lidanden, som under ett sådant partisankrig skulle komma att åsamkas civilbefolkningen av invasionsmakten, skulle bli små eller lätta att fördraga? Hur många frågor som helst kan ställas.

Artikeln i regeringsorganet slutar med en appell till försvarsminister Sven Andersson. Han borde bli framtidens man. Han borde göra epok och avskaffa försvaret.

Förvisso. Hans namn skulle aldrig bli glömt.

Mittenpolitik och nordism

Att mittendeklarationen mellan folkpartiet och centerpartiet skulle påverka det nordiska samarbetet hade väl få väntat. Ett klart bevis på att centerpartiet har folkpartiet och Bertil Ohlin i ett hårt grepp utgör debatten i Nordiska Rådet.

Från danskt håll har berättigade krav rests på att även lantbruksvarorna skall få ingå i en eventuell framtida tullunion. Bertil Ohlin, och andra svenskar, hade föreslagit att en gemensam yttre tullmur för Nordens industrivaror skulle upprättas.

Danmarks export består till stor del av lantbruksvaror. Av de 5 miljarder d kr, som dess jordbruksexport belöper sig på, går enbart varor för 300 miljoner till de övriga nordiska länderna. Norges export av industrivaror till de nordiska länderna är sex gånger större, i kronor räknat.

Per Hækkerup, den danske utrikesministern, motiverade sin uppfattning om jordbruksexporten på följande sätt: »Men talen är så små, så att om inte våra vänner i Norge och Finland förstår, att här ligger ett helt annat problem än det man kan belysa med att säga att vår export av lantbruksvaror till de övriga länderna fördubblats under fem år — om man inte förstår, att denna fördubbling överhuvud icke har något samband med vårt verkliga problem för lantbruksexporten, ja då finns inga förutsättningar för en ömsesidig förståelse.»

Som nationalekonom och allvarlig politiker förstod Bertil Ohlin, liksom den svenska regeringen, dessa danska synpunkter. Två citat ur Ohlins tal i det Nordiska Rådet belyser hans uppfattning:

»Den framtida jordbrukspolitikerna i Sverige, varom betydande enighet synes växa fram på grund av knapphet av arbetskraft, tycks också öppna möjlighet till en successivt ökad införsel av jordbruksprodukter... Det bör då vara möjligt att i ett nordiskt integrationspaket lägga in åtaganden om införsel av jordbruksprodukter och därvid i första hand vända sig till Danmark.»

Men så får man inte säga som en av två partiledare i mittenalliansen. Centerpartisterna Einar Gustafsson och Sven Sundin, med den förste som drivande kraft, tycks genom att ställa ett ultimatum ha fått Bertil Ohlin att ändra ståndpunkt.

Den ändrade åsikten fick Bertil Ohlin framförd i den ekonomiska debatten. Nu löd hans yttrande:

»En gemensam nordisk jordbruksmarknad anser jag i likhet med utskottets flertal inte ligga inom den praktiska politikens gränser.»

Klarare kan en åsiktsförändring knappast framträda.

Att centerpartiet är en svår kom-

panjon har folkpartiet fått erfara också i andra sammanhang, och fler problem ligger framåt i tiden. Många folkpartiriksdaysmän i ledande ställningar torde känna sin begränsade handlingsfrihet besvärande.

Riksdagsmännens reslystnad

För ett par veckor sedan ironiserade finansministern i TV över det kommunistiska förslaget att lägga en särskild skatt på turistresorna. Hr Sträng framhöll med rätta hur svårt det skulle vara att få fram en definition på turistresor. Vissa resor är otvivelaktigt, medgav han, lyxresor, men andra — även rena turistresor i en billigare klass — kan ha sitt stora värde från rekreationssynpunkt för resenären. Säkert föreställde sig finansministern hur impopulärt det skulle vara att ett valår börja tala om att beskatta svenska folkets ansträngningar att komma ifrån den hårda nordiska vinterkylan till söderns sol och värme. Annars hade det inte förvånat, om hr Sträng hade kommit på tanken att indela olika resor i skatteklasser, varför inte klass I, II och III som med ölet? Men kanske hade det blivit för mycket, om man i det sammanhanget skulle tvingats att ställa riksdagsmännens med skattemedel bekostade ferieresor i klass II b — b som beteckning för bankoutskottet, som inte i tid stoppade det för riksdagen ovärdiga spektaklet.

Vid förra årets riksdag väcktes en motion om att riksdagsmännen skulle få särskilda medel för »studieresor» utomlands. Motiveringen är något av det torftigaste, som kan tänkas. Det talades om att den snabba samhällsutvecklingen medfört ökade behov av kontakter »för tillgodogörande av erfarenheter inom såväl den andliga som den materiella kulturens om-

råde» och vidare hur det bl. a. gällde att »utnyttja ledamöternas möjligheter att tillföra riksdagen erfarenheter från andra länder och bidra till fred och förståelse mellan folken». I en annan motion föreslogs som villkor för erhållande av resebidrag, att vederbörande riksdagsman skulle ha fått en personlig inbjudan till en konferens eller dylikt. Bankoutsrottet sade ja — 7 av dess ledamöter anmälde för övrigt omedelbart sin reslystnad — och efter votering gick frågan lätt igenom i riksdagen. Alla centerpartister, samtliga socialdemokrater med ett undantag, sade ja, medan flertalet högermän och många folkpartister, bl. a. hr Ohlin, gick på avslagslinjen. Resebidragen skulle beviljas av talmanskonferensen, och det hela skulle ske »försöksvis» under det innevarande budgetåret.

Ingen vill förmena våra riksdagsmän en skälig ersättning, som möjliggör för dem att utföra det politiska arbete, de har utsetts till. Tvärtom kan det med fog påstås, att arvodet för närvarande är på tok för lågt. Men detta är en sak och speciella och för medborgaren i gemen stötande förmåner en helt annan. Vill en riksdagsman resa utomlands under sommarsemestern, kan han bara lämna in framställning till talmanskonferens om bidrag för att åka till ett eller annat land, där han uppger sig skola studera t. ex. utbildningsväsendet, samhällsfrågor, fackliga frågor, forskningens organisation — eller vad han nu kan hitta på. Och visst behöver många riksdagsmän lära sig mycket, visst finns det ett starkt behov av ökade kontakter med andra länder — men är detta något speciellt för riksdagsledamöterna. Varje stats- eller enskild tjänsteman kan och bör givetvis förkovra sig genom att resa utomlands, ja det torde överhuvudtaget gälla varje svensk. Och »fred och för-

ståelse mellan folken» är nog bra, men våra riksdagsmän kan knappast anklagas för att vara särskilt krigiska.

Givetvis är det rimligt, att våra riksdagsmän reser på allmän bekostnad, då de reser på riksdagens uppdrag. Det är också rimligt, att de från det allmänna får bidrag för att kunna resa till konferenser, dit de har blivit inbjudna — i många fall ingår detta som en del av deras riksdagsuppdrag, kan det sägas. Men varför just riksdagsmän skall få resa vart som helst på skattebetalarnas bekostnad — motiveringar är ju aldrig svåra att åstadkomma — det övergår sannerligen allt förstånd. Intrycket blir inte bättre i tider, då det talas om besvärligt ekonomiskt läge, åtstramning etc.

Riksdagsmännen beviljade sig förra året gratis semesterresor utomlands »försöksvis» på ett år. Låt det stanna därvid! Man vill hoppas, att någon riksdagsledamot — med förståelse för vad anständigheten kräver — omedelbart motionerar om dessa resors upphörande. Vad ont är, skall inte göras värre. Skandalen har redan inträffat, men om den begränsas till vad som har varit, kan den snart överlämnas åt en barmhärtig glömska.

Regeringens ekonomiska politik

Statsverkspropositionen kan i år med större skäl än förut uppfattas som ett provisorium i avvaktan på att det ekonomiska och statsfinansiella läget klarnat, och det är tid för regeringen att fram på våren presentera sin kompletteringsproposition. Ökningen av statsutgifterna beräknas nu till ca 5,5 %, men stegringen kan bli högre. Vi vet ännu ingenting om resultatet av de ovanligt hårda avtalsförhandlingarna och således inget om de utgiftsökningar som dessa kan leda till för staten och dess myndigheter

och verk. Tilläggsstaterna kommer att som vanligt ställa ökade anspråk på statskassan. Och den fortgående inflationen kan automatiskt medföra ökade belastningar på folkpensions-, försvars- och andra anslag. Dessutom kommer regeringen även i år med nya reformförslag, bland annat om förbättring av sjukförsäkringen och vuxenutbildningen.

Därmed är inte sagt, att finansministern inte gjort vad han kunnat för att hålla utgiftsstegringarna nere. Det allvarliga i situationen är, att statsutgifternas expansion i väsentlig mån är automatisk, d. v. s. härleder sig från förut givna löften och fattade beslut. På alla områden, men framför allt inom den offentliga sektorn, har utvecklingen präglats av en betydande överskattning av våra resurser, och vi måste nu konstatera, att utvecklingen håller på att glida oss ur händerna. Den fortgående penningförsämringen och den stora förlusten för vårt land under 1965 av utländska valutor är symptom, som borde föranleda en omprövning av vår ekonomiska politik. De högt uppdrivna lönekraven vid årets avtalsförhandlingar understryker ytterligare, att situationen kan bli ohållbar.

Regeringen har emellertid inga nya recept att komma med. För dess ekonomiska tänkande är skattehöjningar det viktigaste medlet. I närvarande stund har man låtit dem drabba vin- och spritskatterna samt skatterna på motorfordon, motorbränslen och motorbrännolja, tyvärr med den sannolika påföljden bl. a. inom transportväsendet, att det blir en prisstegring som sprider sig över vida fält av det ekonomiska livet. Om man skall gå vidare på den vägen, och vilka skatter det då blir som kommer i blickfältet, får vi, ett valår som detta, sannolikt inte veta förrän valet är över.

Hur som helst blir det nödvändigt

att förr eller senare ompröva finanspolitiken och dess roll såsom medel i den allmänna ekonomiska politiken. Man börjar här och där få upp ögonen för att skattetrycket numera inte hejdar utan i stället driver på inflationsutvecklingen. Stigande skatter medför löne- och kostnadsstegringar i hela samhället. Sällan har detta med sådan skärpa understrukits som av tjänstemannagrupperna i årets avtalsförhandlingar. Men detta betyder också, att radikalmedlet mot den hotande utvecklingen är, att vi får en ny regim, som icke doktrinärt som den nuvarande, håller fast vid en politik, som måhända passat för en tid som vi för länge sedan lämnat bakom oss.

Herr Strängs fataliteter

Det starka inhemska efterfrågetrycket kombinerat med av kostnadsutvecklingen betingade avsättningssvårigheter för våra exportvaror ställde finansministern inför ett för de senaste åren nytt problem, när han skulle lägga fram sin senaste budget. Bytesbalansen, som under en lång följd av år har varit relativt balanserad, visade för 1965 ett underskott på drygt 1 1/2 miljard kronor. Situationen för 1966 ter sig så mycket dunklare, som nationalbudgetens prognoser tyder på ett ytterligare vidgat underskott för 1966. Även om valutareserven fortfarande kan anses tillfredsställande är hr Sträng medveten om de faror för det ekonomiska framåtskridandet som är förenade med alltför sent insatta motåtgärder.

På papperet har också finansministern lyckats åstadkomma en till synes acceptabel lösning. Den av konjunkturinstitutet beräknade importökningen på 4 1/2 % i volym accepteras, medan han däremot genom ekonomisk-politiska åtgärder anser det möjligt

att ernå en ytterligare exportökning, från nationalbudgetens 4 volymprocent till 7 %. Därvid skulle bytesbalansens underskott emellertid fortfarande nå inemot en miljard kronor, något som herr Sträng dock försiktigtvis undviker att betona. Realismen i finansministerns antaganden kan diskuteras. Det är ännu inte helt klarlagt vad 1965 års starka importökning beror på, men det förnjänar nämnas att kommerskollegium genom att använda en annan beräkningsmetod kommit fram till en importökning av 9 % under 1966. Vad beträffar möjligheterna till en ökad export säger finansministern klart ifrån att de i främsta rummet blir beroende av att den svenska exportindustrins konkurrensförmåga inte försvagas genom en prisuppdrivande kostnadsutveckling.

Landets finansminister är väl dock knappast så troskyldig, att han på allvar räknar med att denna fromma förhoppning skall uppfyllas. Kommer så härtill att även avsättningsutrymmet hos våra främsta handelspartners vad beträffar våra viktigaste exportvaror snarast torde vara beräknat i överkant, samt att importpriserna torde komma att stiga något mera än exportpriserna, är det uppenbart att ett underskott i bytesbalansen av samma storleksordning som 1965 inte är helt uteslutet.

De interna balansproblemen torde inte vara mindre svårbemästrade. Ökningen av nationalprodukten förutses komma att stanna vid 4 %. Om importen skall kunna begränsas till den tidigare angivna, får den inhemska efterfrågan inte expandera med mera än 3 1/2 %. För att i sin tur denna siffra inte skall överskridas har den genomsnittliga lönenivåns stegring i finansministerns prognos begränsats till 6 % för 1966. Den löneglidning, som inträffat under 1965 har emellertid redan i utgångsläget höjt nivån

med 2 %. För att inte ramen skall sprängas måste således de avtalsenliga löneökningarna begränsas till 4 % och löneglidningen under 1966 helt utebli. Det torde finnas skäl att antaga att den inhemska efterfrågan kommer att stiga utöver den acceptabla nivån, varvid hela herr Strängs så konstfärdigt sammanfogade konstruktion visar sig vara endast ett räkneexempel utan förankring i den bistra verkligheten. Om regeringen får råda kommer denna inte heller att uppenbaras för väljarna förrän efter höstens val.

Det besvärliga sparandet

Högerns förslag till sparfrämjande åtgärder har kommenterats i ett ledarstick i Dagens Nyheter (1/2) — karaktäristiskt nog under rubriken *Uppmuntran för storsparare*. Det uttrycks starka tvivel på behovet och nyttan av sådana åtgärder i allmänhet och högerförslagen i synnerhet. Kritiken inleds med ett konstaterande att det privata sparandet (varmed man synes åsyfta enbart hushållssparandet men ej företagssparandet i enskilda företag) redan nu uppgår till miljardbelopp varje år. Formuleringen är onekligen ägnad att ge vid handen att det privata sparandet för närvarande har den omfattning man rimligen har rätt att begära.

Det kan naturligtvis finnas fog för den implicit framförda uppfattningen att ett miljardbelopp är en stor summa men vad som är av intresse i sammanhanget är om det är *tillräckligt* stort.

Det kan till en början fastslås, att om ett lands finansminister anser att man får vara belåten om den årliga ökningen av konsumentpriserna kan begränsas till 3 1/2 procent och hans bästa recept mot inflation är att för-

bjuda folk att tala om den, så kan i varje fall underskottet i landets totala sparande icke negligeras.

För att få en måttstock på hur stort det samlade nysparandet behövde vara innevarande år kan man utgå från uppgiften i den preliminära nationalbudgeten att årets bruttoinvesteringar, inklusive underhåll, beräknas till dryga 35 miljarder kronor. Underhållets andel har de fyra sista åren utgjort 27 å 28 procent varför årets bruttoinvesteringar exklusive underhåll kan uppskattas till 25 å 26 miljarder.

En del av bruttoinvesteringarna (exklusive underhåll) utgör ersättning för kapitalförslitningen under året och skall täckas med avskrivningar, medan ny- eller nettoinvesteringarna, dvs. skillnaden mellan bruttoinvesteringarna och ersättningsanskaffningarna, skall täckas av nettosparandet. I vårt land gör man i nationalräkenskaperna ingen beräkning av kapitalförslitningen med hänsyn till den osäkerhet som resultatet anses behäftade med. I andra jämförbara länder brukar denna post motsvara mellan tredjedelen och hälften av bruttoinvesteringarna. Det kan vara befogat att anslå nettoinvesteringarna i Sverige under 1966 till cirka 15 miljarder. Om samhällsekonomin skall hållas i balans måste sparandet uppgå till ett lika stort belopp.

Vi har vidare att ta hänsyn till att investeringarna ökar i snabb takt. Långtidsutredningen har beräknat att den årliga ökningen uppgick till 5,7 procent åren 1960—1965. Det innebär att det för närvarande krävs en ökning av sparandet med närmare en miljard om året för att bevara den samhällsekonomiska balansen.

Det anses allmänt att företagens vinstmarginaler krymper och att företagssparandet minskar.

Inte ens den som hyser en defaitis-

tisk inställning till möjligheterna att bevara penningvärdet eller förhindra en fortsatt samhällsomdaning i socialistisk riktning kan rimligtvis låta påskina, att det saknas anledning att bekymra sig över det otillräckliga sparandet.

Aktiebeskattarnas dilemma

När regeringen beslöt tillsätta en utredning för att syssla med frågan om den framtida aktievinstbeskattningen var den troligen inte helt medveten om vart inflationsvindarna hade fört en stor del av de vanliga inkomsttagarnas sparmedel. Agitationen från vänsterkanten skulle bemötas, och redan i utredningsdirektiven angavs en mycket snäv ram för lösningens utformning. Följsamheten mot direktiven garanterades dessutom av att ordföranden hämtades inte bara direkt från kanslihuset utan även från herr Strängs eget ministerium. Elaka tungor vill till och med göra gällande att utredningsordföranden, dåvarande chefen för finansdepartementets rättsavdelning, Erik Åqvist, numera hovrättspresident och ordförande i fondbörsstyrelsen, själv skulle ha skrivit direktiven. Det är naturligt att den utpekade anser att ett sådant påstående inte ens behöver dementeras, utan bara tillbakavisas med ett påpekande att ingen utomstående bör lägga sig i arbetsfördelningen inom departementet.

De siffror utredningen kunde presentera om aktieägandets spridning under de senaste åren tycks ha gjort regeringen en smula betänksam. När det gällde pressutredningen, med vilken vissa paralleller kan dras beträffande det bristande intresset av att åstadkomma en allsidig belysning av den utredda frågan, ställde sig omedelbart en rad förespråkare för utred-

ningens förslag upp och prisade detta. I samband med aktievinstutredningen har hittills endast de kritiska stämmorna gjort sig hörda. Kanske har regeringen upptäckt att aktieägarna i stor utsträckning finns även bland »vårat folk», som i realvärdesägandet sökt skydd undan inflationen. Det är nog inte för inte som t. ex. landets samtliga Folksam-kontor numera kan erbjuda sina kunder att där köpa andelar i Koncentra. Man har på det hållet helt enkelt ansett det vara en serviceåtgärd att kunna erbjuda de kunder som så önskar, att utan större omgång kunna värdesäkra utfallande försäkringspengar.

Ett annat tecken på det ökade aktieintresset i landet är bildandet av ett aktiespararnas riksförbund. Den nya organisationen har mött ett gott gensvar bland främst småspararna och aktiesparklubbarna.

Det är inte uteslutet att småaktieägarna, organiserade eller ej, i växande utsträckning kommer att bli föremål för de politiska partiernas omsorger. Man kan i varje fall förut-sätta, att de nyblivna aktieägarna inte kommer att uppskatta regeringens försök att skärpa aktievinstbeskattningen just som aktieägandet definitivt inte längre kan förknippas med »storkapitalism».

Om kommunaldemokratien

I den svenska kommunalförvaltningen når man själva hjärterötterna av vår folkliga självstyrelse. Där länkas tusentals medborgare från olika intressegrupper in i samhällsarbetet och måste under ansvar sätta sig in i det allmännas angelägenheter. Det samhällsintresse, som där bildas och kommer till uttryck, är en viktig beståndsdel i den näring, som behöver tillföras den statliga självstyrelsen, om den skall kunna bestå. Jag ser därför med oro på de ständigt växande uppgifterna, kommunerna ställas inför, uppgifter, som äro så omfattande och kostsamma, att kommunerna icke kunna fullgöra dem, varför de i stor utsträckning måste överflyttas på staten. Allt efter som detta sker minskar det demokratiska underlaget på ett betänkligt sätt. Skall demokratien bestå, får den lov att känna sin begränsning.

Talman Martin Skoglund i Svensk Tidskrift 1936